

DOI: 10.7596/taksad.v6i4.1091

**Citation: Özcan, Z. & Erol, H. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Karabük Örneği). Journal of History Culture and Art Research, 6(4), 913-947.
doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i4.1091>**

Tendency of University Students towards Values and Relation of Religiousness & Values (Sample of Karabük)

Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Karabük Örneği)*

Zeynep Özcan¹, Haticetül Kübra Erol²

Abstract

Values attract attention as one of the issues on which social scientists have recently been concentrating. The values which have a specific importance in explaining human behaviors are the subject of this research, too. The main purpose of the study is to examine the relationship of religiosity-value and relevance between value orientation and demographic variables by demonstrating the value preference orientations of the students who are studying at higher education institutions through the sample of Karabük University. In the study, survey technique has been used pursuant to relational screening method, besides utilizing the literature method. The Schwartz Value Scale, The Scale of Feeling Effect of Religion and personal information questionnaire have been used in the research applied to a group of 300 people studying in different departments of Karabük University. According to the findings, it has been seen that the value tendency of the students is generally oriented towards the community-centered values, while the individual-centered values are less important. When we look at the relationship between feeling the religion's effect and values, it has been found that there is a meaningful relationship with Conservatism values positively and with Openness to Newness values negatively. In the study, in which the students of Theology faculty have got more points in the Self-Transcendence and Conservatism value groups, it has been found that female students attributed more importance to community-centered values than male students. In addition, another remarkable point in terms of the relation between the values and the demographic variables is that the importance which the students who are graduated from the primary school and living in the village have attached to the religiousness value is significantly higher.

Keywords: Value, Religious, University youth, The schwartz value scale, Value preference order.

* Bu çalışma 12-14 Mayıs 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen 2. Avrasya Pozitif Psikoloji Kongresi'nde aynı isimle sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş ve makale formatına dönüştürülmüş halidir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi, Turkey. E-mail: zeynepozcan@karabuk.edu.tr

² Arş. Gör., Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi, Turkey. E-mail: hkubrasumbul@karabuk.edu.tr

Öz

Değerler sosyal bilimcilerin son dönemlerde üzerinde yoğunlaştığı konulardan birisi olarak dikkat çekmektedir. İnsan davranışlarını açıklamada özel bir öneme sahip olan değerler, bu araştırmanın da konusudur. Araştırmanın temel amacı, Karabük Üniversitesi örneği üzerinden yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin değer tercih yönelimlerini ortaya koyarak, dindarlık-değer ilişkisi ve değer yönelimleri ile demografik değişkenler arasındaki ilişkileri incelemektir. Araştırmada hazır bilgiden yararlanma tekniğinin yanı sıra ilişkisel tarama yöntemine uygun olarak anket tekniği kullanılmıştır. Karabük Üniversitesi'nin değişik bölümlerinde öğrenim görmekte olan 300 kişilik bir örneklem grubuna uygulanan araştırmada kişisel bilgi anketinin yanı sıra Schwartz Değerler Ölçeği ve Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin değer yönelimlerinin genel olarak toplum merkezli değerler yönünde olduğu, birey merkezli değerlere ise daha az önem atfedildiği görülmektedir. Dinin Etkisini Hissetme ve değerler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise *Muhafazakârlık* değerleriyle pozitif, *Yeniliğe Açıklık* değerleriyle ise negatif yönde anlamlı ilişkilerin bulunduğu tespit edilmiştir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin *Kendini Aşma* ve *Muhafazakârlık* değer gruplarında daha fazla puan aldığı görülen araştırmada, kız öğrencilerin erkek öğrencilere nazaran toplum merkezli değerlere daha fazla önem atfettikleri görülmüştür. Ayrıca değerler ve demografik değişkenler arasındaki ilişki açısından dikkat çeken diğer bir husus da annesi ilköğretim mezunu olan ve köyde yaşayan öğrencilerin dindarlık değerine atfettikleri önemin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Din, Üniversite gençliği, Schwartz değerler ölçeği, Değer tercih sıralaması.

Giriş

Değer Kavramı

Değerler, sosyal bilimcilerin özellikle son dönemlerde üzerinde yoğunlaştığı konulardan birisi olarak dikkat çekmektedir. Değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip görülmesi ve hem birey hem de grup düzeyinde bilgi sağlayabilen bir kavram olması, sosyal bilimcilerin değerler konusuna yoğun ilgi göstermesinin sebepleri arasındadır. İnsanın; ruhsal ve zihinsel denge arayışı, anlam isteği ve sosyal kabul ihtiyacıyla yakından ilişkili olan değerlerin, tutum ve davranışların önceden kestirilmesine imkân sağlaması sebebiyle sadece

bireyleri değil, sosyal grupları ve kültürleri de sağlıklı bir biçimde değerlendirmeye fırsat tanıdığı bilinmektedir. Sosyolojik anlamda kültürle, sosyal psikolojik anlamda kimlikle, psikolojik anlamda ise kişilikle yakından ilişkili olan değerlerin özellikle, toplumun normları, kültürü, inançları, ahlak anlayışı ve idealleriyle doğrudan alakalı olarak kalbi besleyen ana damar misali hayati bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu konuda yaşanacak problemlerin pek çok krizi de beraberinde getirebilme riski, konuya olan ilgiyi ve araştırma isteğini artırmaktadır. Bunun yanı sıra yaşanan hızlı toplumsal değişimin sahip olunan değerlerle uyumlu olması ihtiyacının da değerleri inceleme konusu haline getirdiği söylenebilir (İmamoğlu ve Karakitapoğlu, 1999: 2, Kâğıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000: 60, Yapıcı ve ark., 2012: 130, Kuçuradi, 2013: 5).

Toplumların özverili şekilde ciddiye alarak paylaştığı bir uzlaş sistemi olan değerler, aynı zamanda kültüre ve topluma anlam katan ölçütler olarak kabul edilmektedir (Zevalsiz, 2014: 1744). Nitekim insanlara neyin “iyi, yararlı, olumlu, önemli, kullanışlı, güzel, istenir, yapıcı, vb.” olduğunu söyleyen değerler, insanlara yaptıklarını niçin yaptıkları sorusuna cevap veren birer değerlendirme ölçütü olarak ifade edilmektedir (Bacanlı, 2011: 19-21, Doğan, 2016). Bu bağlamda ahlaki anlamda iyi’yi; sosyolojik anlamda, nesne ve olayların toplumca önem taşıyan niteliği’ni; mantık dilinde doğru’yu; estetik dilinde ise güzel’i ifade eden değer kavramının sözlükte bir şeyin önemini belirlemeye yarayan “soyut ölçü” ve “bir şeyin değdiği karşılık” olarak tanımlandığı görülmektedir (Hançerlioğlu, 1976: 275. TDK, 2005: 483, Püsküllüoğlu, 2003: 352-353).

Sosyal bilimler literatürüne ilk defa 1918 yılında Znaniecki tarafından kazandırıldığı ileri sürülen değer kavramının ifade ettiği anlam açısından zamanla oldukça geniş bir yelpazeye ulaşması, üzerinde uzlaşılan bir tanımın oluşmasını da engellemiştir (Bilgin, 1995: 83). Bu nedenle her disiplin kendi açısından meseleye yaklaşarak kendi perspektifinden bir tanım geliştirmiştir. Örneğin sosyolojik perspektifte, “bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç ve çıkarını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaksal ilke ya da inançlar” (Kızılçelik ve Erjem, 1996) şeklinde anlam bulan değer kavramına psikolojik bir bakışla tanım getiren Allport, değerleri “benlikle ilişkili olarak algılanan manâlar” olarak tanımlamaktadır. Allport’a göre bir nesneye değer vermek, temelde

o Őeye psikolojik olarak bağlanmak ve ona ulaşmak ya da onu muhafaza etmek için belli bir çaba ve gayret içerisinde olmak anlamına gelmektedir (Allport, 1968). Bu kavrama sosyal psikolojik bir yaklaşımla açıklama getiren Güngör ise değeri, “bir Şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç” olarak tanımlamakta ve onu, bir inanç olması bakımından hayatımızın herhangi bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkibi olarak görmektedir. Bilgi, duygu ve hareket gibi üç yapıcı unsuru bünyesinde bulundurması ve organize olmuş bir grup inanca tekabül etmesi nedeniyle değer ve tutum kavramlarını birbirine çok benzeten Güngör’e göre, bir değere sahip olduğumuz zaman onun hem tutulacak en doğru yol olduğunu düşünürüz, hem o konu lehine tavır alarak duygusal davranırız, hem de o değer tarafından belli bir istikamete doğru harekete geiriliriz (Güngör, 1998: 27-29). Değerler zerine yaptığı çalışmalarla bilinen Rokeach da değerleri “kalıcı bir inanç” olarak tanımlamakta ve insanlara muhtemel seçenekler hakkında ayırt edici fikirler sunan değerlerin, bir yandan belirli bir davranış biçimini beraberinde getirirken diğer yandan da iki ya da daha fazla Şeyin önem sırasını belirlemeye hizmet ettiğini ileri sürmektedir (Rokeach, 1973). Bu tanımlara göre bir değere sahip olmayı, genellikle o değerin en istendik davranış kalıbı olduğunu düşünmek ve bu yönde inanç, irade ve tutum geliştirmek şeklinde algılamak mümkündür. Duygusal katılımla daha da kuvvetlenen bu algının, gündelik hayatı ve ilişkileri şekillendirdiği de düşünülürse, değerin bilişsel olduğu kadar yoğun bir duygusal ve sosyal içeriğe de sahip olduğu söylenebilir. (Emre-Yapıcı, 2015)

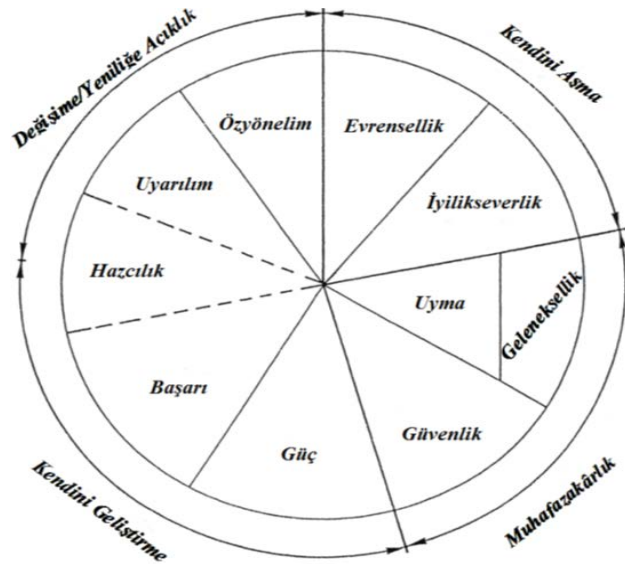
İnsanın duygu, düşünce, tutum ve tercihlerinde ona rehberlik ederek belirli durumlarda nasıl davranacağını belirlemek üzere bir referans erevesi sağlayan değerlerin kaynağı ile ilgili tartışmalar olduğu ve bu tartışmaların dinî ve toplumsal olmak üzere özellikle iki kaynak üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Değerler sisteminin, duygusal açıdan ahenkli ve mantıksal açıdan çelişkisiz olmak için birleştirici bir kaynağa dayanması gerektiği muhakkaktır. Bu bağlamda sosyal ihtiyaçların gereği olarak toplum tarafından üretilen ve benimsenen vatan sevgisi ve eşitlik gibi değerleri toplumsal değerlere örnek olarak göstermek mümkündür. Geniş toplum kitlelerinin ortak değeri olan dinî değerlerin ise çoğunlukla daha genel ve uzun soluklu olduğu ve kaynağı itibarıyla aşkın bir varlığa dayandığı bilinmektedir. Bütün ilişkilerinde iyiye ve doğruya yönelik çözüm arayışını sürdüren insanoğlunun hem ahlaki davranışlarında hem de kurmuş olduğu medeniyetlerde dinî etkinin varlığı, tarihi bir

tecrübe olarak gözlemlenmiştir (Akyüz, 2014: 3, Mehmedoğlu, 2006b: 134, Lore Schmid, 2003). Nitekim tarih bilimi, insanların her yerde ve her devirde değerler sistemini bir inanç kaynağına dayandırıldığını göstermektedir (Özarpınar, 1999: 85).

Schwartz Değer Kategorileri

Değerleri, insanların kendileri de dahil olmak üzere insanları ve olayları değerlendirmek, eylemlerini seçmek ve meşrulaştırmak için kullandıkları ölçütler olarak tanımlayan Schwartz, yapmış olduğu değer sınıflamasıyla literatürde ön plana çıkmış isimlerden birisidir. Değerlerin evrensel olduğu düşüncesinden hareket eden Schwartz, yaklaşık 70 farklı kültürde geçerli, dairesel şekilde sıralanan “güç”, “başarı”, hazcılık”, “uyarılım”, “öz yönelim”, “iyilikseverlik”, geleneksellik”, “uyuma/itaat”, “evrenselcilik” ve “güvenlik” olmak üzere 10 temel değer olduğuına işaret etmiştir. **Özyönelim**, seçim yapma, araştırma ve yaratma eylemlerinde bağımsız düşünme ve hareket etmeyi; **uyarılım**, heyecan, yenilik ve hayata meydan okumayı; **hazcılık**, kendisi için haz duymayı ve duyumsal doyum sağlamayı; **başarı** sosyal standartlara göre yeterlilik göstermek suretiyle kişisel başarı elde etmeyi; **güç**, sosyal statü, saygınlık, insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrol ve üstünlük kurmayı; ; **güvenlik** bireyin, ilişkilerinin ve toplumun istikrarlı, uyumlu ve güvenli olmasını, **uyuma**, toplumun sosyal beklentilerine ve kurallarına zarar verecek hareket, eğilim ve dürtüleri kısıtlamayı; **geleneksellik**, saygı, bağlılık ve geleneksel kültür ile dinin bireye sunduğu adet ve fikirlerin kabulünü, **iyilikseverlik**, bireyin sıkı ilişki kurduğu kişi veya gruba yardım etmesini; **evrenselcilik**, bütün insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek için anlayışlı, toleranslı, korumacı ve minnettar olmayı ifade eder (Schwartz, 1992). Bu 10 değer, motivasyonel hedefleri arasındaki karşılıklı uygunluk ve zıtlık esasına göre 2 boyutta gruplandırılmıştır. İki boyutlu bu sunum içerisinde uygun motivasyonel amaçları paylaşan değer tipleri biri diğeriyle bitişik; çatışan motivasyonel hedeflerle karakterize edilmiş olan değer tipleri ise biri diğeri zıt olarak konumlandırılmıştır. Birbiriyle uyum içinde olan değerler, dairenin üstünde birbirine yakın sıralanmıştır. Birbiriyle uyumsuz olan değerler ise merkezden zıt uçlarda yer alırlar (Mehmedoğlu, 2006a ve 2013). Söz konusu bu 10 temel değer, dairesel sıralamada 4 ana kategoriyi oluşturur. Güç, başarı ve hazcılık, ‘*Kendini Geliştirme*’; uyarılım, özyönelim ve hazcılık, ‘*Yeniliğe Açıklık*’; evrenselcilik ve iyilikseverlik, ‘*Kendini Aşma*’; güvenlik, uyuma

ve geleneksellik ise ‘*Muhafazakârlık*’ kategorisini oluşturur. Hazcılık hem ‘*Kendini Geliştirme*’ hem de ‘*Yeniliğe Açıklık*’ kategorilerine girmektedir. ‘*Kendini Geliştirme*’, *Kendini Aşma* boyutuyla çelişki içindedir, çünkü *Kendini Geliştirme* bireyin kendi hedeflerini izlemesi üzerine odaklanır. ‘*Kendini Aşma*’ ise toplumun bütününün yararını gözetmekle ilgilidir. Bağımsız hareket etme, düşünme, hissetme ve yeni deneyimlere açık olmakla ilgili olan ‘*Yeniliğe Açıklık*’ boyutu ise kendini denetleme, değişime dirençli olmakla ilgili olan ‘*Muhafazakârlık*’ boyutuyla çelişki halindedir (Schwartz, 1992). Bu on temel değere ek olarak Schwartz 1992 yılında yaptığı sınıflamada maneviyat (spirituality) değerinin de bir diğer evrensel değer olabileceği ihtimali üzerinde durmuş, değer ölçeğine çeşitli kaynaklardan toplanan maneviyat değeri ile ilgili öğeleri dâhil etmiştir. Ancak sonraki araştırmalarda maneviyat değerinin farklı bir değer olarak ayrılmadığı tespit edildiği için temel değer sınıflamasından çıkarılıp maneviyatı temsil eden değer öğeleri geleneksellik, evrenselcilik ve iyilikseverlik gibi yakın temel değerlere dağıtılmıştır (Emre, 2013: 20-23). Yapıcı, Kutlu ve Bilican (2012), Schwartz’ın (1992) 10 temel değerini Türk örnekleminde yeniden inceledikleri araştırmalarında dinî değerleri ayırarak yeniden 11’e çıkartmış, bunu da “Muhafazakârlık” boyutunda değerlendirmişlerdir (Yapıcı, Yürük, 2015: 5).

Şekil 1: Değer tipleri arasındaki ilişkiyi gösteren yapısal model (Schwartz, 2006)

10’lu değer sınıflamasının temelde güdüsel bir sürekliliğe sahip olduğu için dairesel bir yapıyı oluşturduğunu ifade eden Schwartz (2006), bu sürekliliğin doğasını daha açık hale getirmek

için, birbirine komşu (ya da bitişik) değerlerin paylaşılmış güdüsel vurgularını şu şekilde belirtmiştir: a) *Güç ve başarı*, sosyal üstünlük ve itibar; b) *Başarı ve hazcılık*, ben merkezli memnuniyet; c) *Hazcılık ve uyarılım*, duyumsal haz uyandırma arzusu; d) *Uyarılım ve özyönelim*, içsel olarak yenilenme ve kendini geliştirme arzusu; e) *Özyönelim ve evrenselcilik*, kişinin kendi kararlarına güvenmesi ve doğadaki çeşitliliğin devamı; f) *Evrenselcilik ve iyilikseverlik*, başkalarını düşünebilme ve onlara faydalı olma; g) *İyilikseverlik ve geleneksellik*, topluma bağlı olmak; h) *İyilikseverlik ve uyma*, insanlarla iyi geçinme, alçakgönüllü olma; i) *Uyma ve geleneksellik*, toplumsal beklentilere itaat etme; j) *Geleneksellik ve güvenlik*, yaşama emniyet sağlayan mevcut sosyal yapıyı korumak; k) *Uyma ve güvenlik*, ilişkilerdeki düzen ve uyumun korunması; l) *Güvenlik ve güç*, insanları ve kaynakları kontrol altında tutmak ve onları korumak.

Değerleri bireysel ve toplumsal olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Bireysel değerler başarı, güç, hazcılık, uyarılım ve özyönelim gibi kişisel ilgi ve özelliklere vurgu yapan değerlerdir. Güvenlik, uyma, geleneksellik, evrenselcilik ve iyilikseverlik gibi değerlerin vurgusu ise kişilerin toplum ile olan etkileşimi üzerinedir. Ancak Şekil-1'deki evrenselcilik ve güvenlik değerlerine dikkat edilecek olursa onların bireysel değerlerin sınırında yer aldıkları görülür. Tüm komşu değerler birbiriyle ilişki içinde olduklarından evrenselcilik ve güvenlik değerlerinin salt toplumsal değer olmadığını söylemek mümkündür. Bu durumda bu iki değer hem toplumsal hem de bireysel niteliğe sahip olduğu söylenebilir (Schwartz, 2006, Emre, 2013: 25-26).

Şekil 2: Evrensel değer yapısının dinamik temelleri

Din, Dindarlık ve Değerler

Değerlerle ilgili yapılan çalışmalarda değerlerin yapısı ve farklı değişkenlerle olan ilişkisi araştırılmakla birlikte, ilişkili olduğu kavramlar üzerinde de durulmaktadır. Özellikle değer tanımlarında değerlerle bağlantısı en sık vurgulanan kavramlar arasında inanç ve eğilimler gelmektedir. Bu anlamda değerlerin yaratılmasını, beslenmesini ve muhafazasını temin eden dinî inancın, sosyalleşme sürecinin desteği ile değerlerin sonraki nesillere aktarılmasını sağlayan bir güce sahip olması, din-değer ilişkisini inceleme konusu haline getirmektedir (Mehmedoğlu, 2006b, Günay, 2010). Bizatihi kendisi bir değer olan dinin, toplumda değer üreterek değerlere değer katmasının yanı sıra, mevcut değerlerin toplum tarafından kabullenilmesinde meşrulaştırıcı bir fonksiyon icra etmesi, bu ilişkinin önemini bir kat daha artırmaktadır. Kültürel yaşamın bütün alanlarında gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde geliştirici, koruyucu, telafi edici, yönlendirici, düzenleyici, kontrol edici, motive edici, takviye edici ve engelleyici etkileri olan dinin, bu yönüyle değer üreten bir yaşam gerçekliği olduğu muhakkaktır (Okumuş, 2014).

Dinin, kutsalla girilen tecrübi bir ilişkinin gereği olarak hayatın tüm boyutlarını dışarda hiçbir şey bırakmamacasına kucaklayan bir yaşam tarzı, daha açık bir ifadeyle “hayatın ta kendisi” olduğu düşünülürse, dindarlığın da “*Allah’la uyumlu bir hayat*” yaşama çabasına karşılık geldiği söylenebilir (Subaşı, 1995, Karaca, 2010, Bahadır, 2010, Özcan, 2015). Böylesi bir çaba içerisindeki birey, dinin inanç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirerek bunları bütün tutum ve davranışlarına yansıtır. Yani inandığı dinin emir, tavsiye ve yasaklarına bireysel düzlemde uyduğu gibi dinini gündelik hayatında toplumsal denetleyici olarak kabul eder ve yaşayışının bir göstergesi haline getirerek kendi bünyesine maleder (Subaşı, 2004: 42-43, Arslan, 2011: 40, Köse-Ayten, 2013: 111). Bu anlamda bireyin “karakteristik bir özelliği” haline gelen dindarlık Allah’a inanma ve bağlanma derecesi, O’nu zihinlerde tasavvur etme tarzı, ibadet alışkanlıkları, ahlaki tercih ve kararlar, aile içi yaşam, diğerleriyle ilişkiler ve tutum ve davranışlar temelinde ele alındığında, bu kavramın “yaşanan din”, yani dinin hayata geçirilerek bilfiil yaşanan biçimi olduğu görülmektedir (Emmons-Paloutzian, 2001: 114, Hökelekli, 2010: 31, Özcan, 2015). İnananlarına bütünleşmeyi kolaylaştırıcı kutsal değerler üreten ve müntesiplerini belli değer perspektiflerini izlemeleri yönünde teşvik eden dinler, değerler ekseninde bir ahlak sistemi oluşturmalarının yanı sıra değerleri takviye eden

mekanizmalar sağlamak suretiyle de inananlarına anlamlı ve huzurlu bir hayat vaat eder. Ancak dinin bireyin karakter ve kişiliğini büsbütün değiştirebilecek bir güce ulaşabilmesi için içtenlikle kabul edilmesi ve tam manası ile kavranması yani dinî inancın bireyin bünyesinde merkezi tutum halini alarak tüm tutum ve davranışlara kendi rengini vermesi gerekir (Mehmedoğlu, 2013, Karaca, 2011).

Değerlerin öğretilmesi, aileden başlayıp topluma doğru genişleyen bir yelpazede devam eder. Söz konusu süreçte her toplum sahip olduğu değerleri nesilden nesile tüm üyelerine aktarmayı amaç edinir. Bu bakımdan din, hem değerler üreterek hayata anlam kazandırır hem de koymuş olduğu kurallarla bireysel ve toplumsal davranışların oluşmasında ve bunun nesiller boyu devam etmesinde önemli bir rol oynar. Değerler ile din arasındaki ilişkinin hem karşılıklı hem de karmaşık olduğu söylenebilir. Her ne kadar din, bir ahlâkî değerler ve kurallar bütününe indirgenemezse de, ahlâkî değerler her dinin önemli bir kısmını teşkil eder. Bu nedenle değer yönelimleri ile bireysel dinî bağlılık olarak da ifade edilen dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemek araştırmacılar için cazip hale gelmiştir (Emre-Yapıcı, 2015: 337)

Yöntem:

Konu, Amaç, Problem ve Hipotezler

Bu araştırma, Karabük Üniversitesi örneği üzerinden yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin değer yönelimlerini inceleme konusu yapmaktadır. Bunun yanı sıra dindarlık-değer ilişkisi ve değer yönelimleri ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. Araştırmanın temel problemi yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin değer tercih yönelimlerinin hangi yönde olduğudur. Bu temel problem ekseninde aşağıdaki soruların da cevabı aranacaktır.

- 1- Öğrencilerin atfettiği önem derecesine göre değer sıralaması nasıldır?
- 2- İlâhiyat Fakültesi öğrencileri hangi değerlerde diğer fakültelerden ayrılmaktadır?
- 3- Dindarlık ile değer yönelimleri arasında ilişki var mıdır varsa hangi yöndedir?
- 4- Demografik değişkenlere bağlı olarak değer yönelimlerinde farklılaşma var mıdır?

Yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin değer yönelimleri ile ilgili tutumlarını konu edinen bu araştırmanın amacı, öğrencilerin öne çıkan değer yönelimlerinin profilini ortaya çıkararak, dindarlık ve demografik değişkenler ile değer yapıları arasındaki ilişki ağını belirlemektir. Bu amaçlar doğrultusunda sınanacak hipotezler ise şunlardır:

1- Örneklem grubu, *Muhafazakârlık* (geleneksellik, uyma, güvenlik) değerlerine, *Yeniliğe Açıklık* (uyarılım, özyönelim, hazcılık) değerlerinden; *Kendini Aşma* (evrenselcilik ve iyilikseverlik) değerlerine de *Kendini Geliştirme* (güç, başarı, hazcılık) değerlerinden daha fazla önem verecektir.

2- Dinin Etkisini Hissetme ile *Muhafazakârlık* ve *Kendini Aşma* ana değer gruplarını oluşturan değerler arasında pozitif; *Yeniliğe Açıklık* ve *Kendini Geliştirme* ana değer gruplarını oluşturan değerler arasında ise negatif yönde ilişkiler mevcuttur.

3- İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin *Muhafazakârlık* ve *Kendini Aşma* değerlerinden aldığı puan ortalamaları diğer fakültelerde okuyan öğrencilerden daha yüksek olacaktır.

4- Kadınların *Muhafazakârlık* ve *Kendini Aşma* değer gruplarına ilişkin değer puan ortalamaları diğerlerine göre daha yüksektir.

Evren ve Örneklem:

Araştırma evreni, 2015–2016 eğitim-öğretim yılında, Karabük Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan öğrencilerdir. Araştırma örnekleme ise, Karabük Üniversitesinin farklı bölümlerinin (Fen Edebiyat, Mühendislik, İlahiyat, Sağlık Meslek ve İşletme) bütün sınıf aşamalarında öğrenim görmekte olan öğrencileri arasından basit tesadüfi yöntemle seçilmiş olan 300 öğrenciden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Anketi: Yaş, cinsiyet, fakülte, sınıf, ailenin bulunduğu yerleşim yeri, anne ve babanın eğitim durumu gibi dindarlık ve değerlerle ilişkili olabileceği düşünülen 7 demografik sorudan oluşmaktadır.

Schwartz Değerler Ölçeği: Araştırmada ölçeğin, 1992 yılında Schwartz tarafından 10 değer grubu halinde geliştirilen, Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından Türkçe'ye uyarlanan, daha sonra Yapıcı, Kutlu ve Bilican (2012) tarafından dindarlık değer yönelimi de eklenerek 11 değer grubu olacak şekilde değiştirilmiş versiyonu kullanılmıştır. Bu çalışmada dindarlık boyutu, dinsel ibadetleri yerine getirmek ve dinî inançlar önderliğinde günlük tutum ve davranışları uygulamakla ilgilidir. Güvenirlilik için Cronbach Alpha katsayısının tüm ölçek için .92 olduğu, alt boyutlar için ise .63 ile .88 arasında değiştiği görülmüştür (Yapıcı ve ark., 2012: 133-134). Ölçekte 62 madde mevcuttur. Beşli likert tipi ile hazırlanan ölçekte 1 ilgili değer hiç önemli olmadığını, 5 ise üst düzeyde önemli olduğunu göstermektedir.

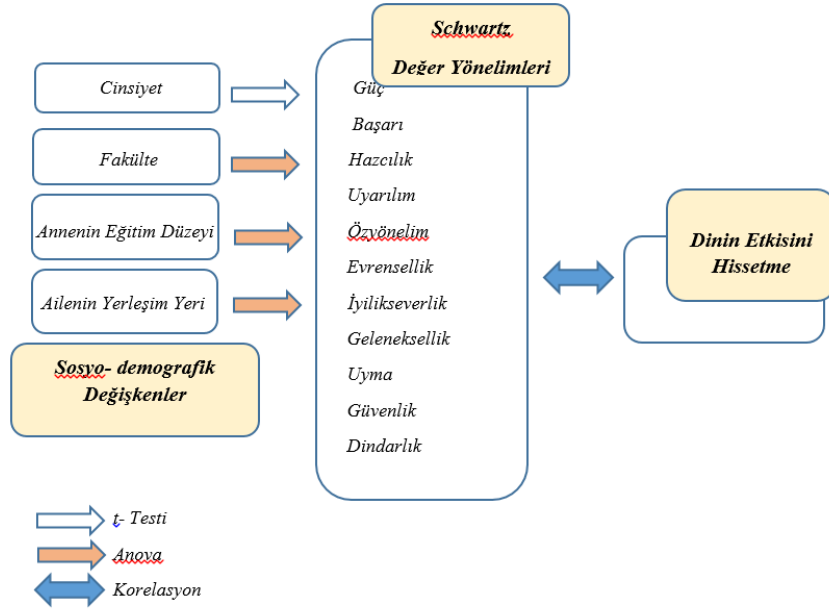
Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği: İlk şekliyle Yapıcı ve Zengin (2003b) tarafından İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde uygulanarak geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılan “*Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği*”, daha sonra bir başka çalışmada Yapıcı (2006) tarafından yeniden geçerlik ve güvenilirlik analizine tabi tutulmuş ve analizler sonucu ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı .95 olarak belirlenmiştir. “Kesinlikle katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Katılıyorum” ve “Kesinlikle katılıyorum” şeklinde dördümlü likert tipi olarak derecelendirilen ölçek toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Örneklemen ölçekten aldığı en düşük puan 17, en yüksek puan ise 68 dir.

İşlem ve Analiz:

Anketler 2015-2016 Öğretim yılında Karabük Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrenciler üzerinde gönüllülük esasına uygun olarak uygulanmıştır. Araştırma için örneklem grubuna 332 adet anket formu dağıtılmıştır. Bu formların 32'si, maddelerin bir kısmı işaretlenmediği veya gelişigüzel işaretlendiği için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Toplamda 300 anket formunun istatistiksel analize tabi tutulduğu araştırmada veriler, SPSS 20.0 paket programıyla analiz edilmiştir.

Verilerin analizinde şu sıra takip edilmiştir: Öncelikle 10 değer tipi için ölçeklerin toplam skorları elde edilmiş, ortalamalar hesaplanmıştır. Aynı işlemler “*Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği*” için de gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin değer yönelimlerinin çeşitli demografik değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere farklı iki grup

arasındaki ilişkinin anlamlılık derecesini belirlemek için t-test (Independent Samples t-test), daha fazla grupların karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi (Oneway ANOVA) ve Scheffe testi kullanılmıştır. Değerler ile Dinin Etkisini Hissetme arasındaki ilişkinin tespiti için de korelasyona bakılmıştır.

Şekil 3: Araştırma Modeli

Tablo 1: Örneklemen Sosyo-Demografik Özellikleri

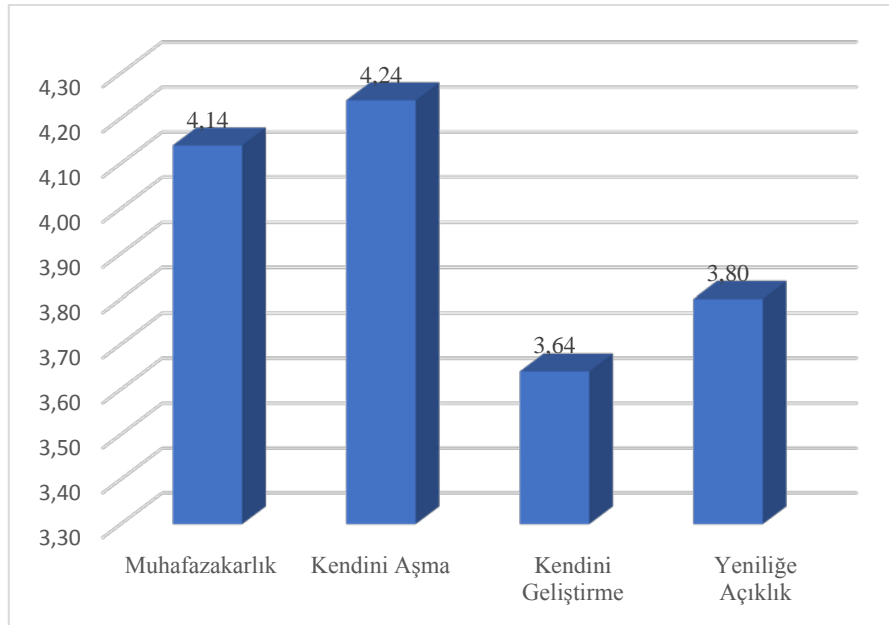
Cinsiyet	N	%
Erkek	155	51,7
Kadın	145	48,3
Yaş		
17-19	59	19,7
20-22	175	58,3
23-25	59	19,7
26-28	7	2,3
Fakülte		
Fen Edebiyat	97	32,3
Mühendislik	67	22,3
İlahiyat	61	20,3
Sağlık Meslek	58	19,3
İşletme	17	5,7
Sınıf		
Hazırlık	45	15,0
1. sınıf	90	30,0
2. sınıf	90	30,0
3.sınıf	27	9,0
4. sınıf	48	16,0
Ailenin Bulunduğu Yerleşim Merkezi		
İl Merkezi	143	47,7

İlçe	118	39,3
Köy	39	13,0
Babanın Eğitim Durumu		
İlkokul	108	36,0
Ortaokul	62	20,7
Lise	72	24,0
Üniversite	58	19,3
Annenin Eğitim Durumu		
İlkokul	165	55,0
Ortaokul	69	23,0
Lise	58	19,3
Üniversite	8	2,7
Ailenin Gelir Düzeyi		
Düşük	19	6,3
Orta	270	90
Yüksek	11	3,7
Toplam	300	100,0

Tablo 1’de görüldüğü gibi örneklem grubunun %51,7’si erkeklerden oluşmakta olup, %58,3’ü 20-22 yaş aralığındadır. %32,3’ü Fen Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden oluşan örneklem grubunun %60’ını 1. ve 2. sınıflar oluşturmaktadır. Ailelerinin %47,7’si il merkezinde ikâmet eden örneklem babalarının eğitim durumu %36,0 oranında ilkököl düzeyinde iken bu oran annenin eğitim durumu söz konusu olduğunda %55,0 olarak belirlenmiştir. Araştırmada örneklem ailesinin gelir düzeyinin ise %90 oranında orta düzeyde olduğu görülmektedir.

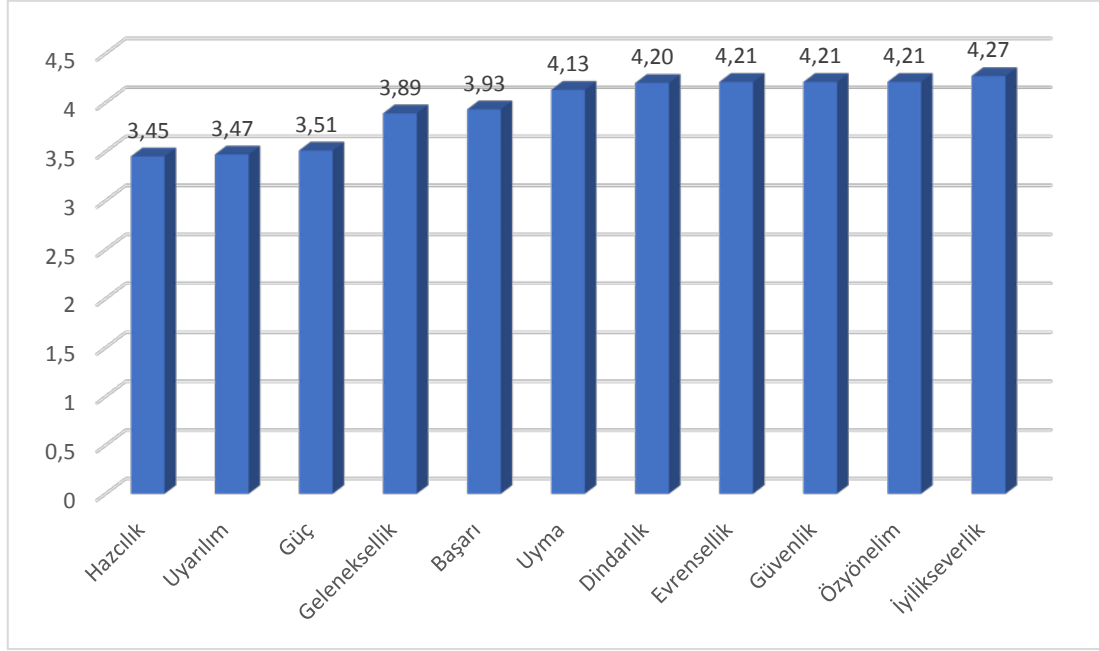
Bulgular:

A. Değer Yönelimine İlişkin Bulgular:

Grafik 1: Ana Değer Gruplarının Benimsenme Sırası (Ort.)

Karabük Üniversitesi öğrencilerinin ana-değer grupları bağlamında elde edilen ortalamaları, *Kendini Aşma* (evrenselcilik, iyilikseverlik) ($\bar{x}$ =4.24), *Muhafazakârlık* (güvenlik, uyma, geleneksellik, dindarlık) ($\bar{x}$ =4.14), *Yeniliğe Açıklık* (uyarılım, özyönelim, hazcılık) ($\bar{x}$ =3.80), *Kendini Geliştirme* (güç, başarı, hazcılık) ($\bar{x}$ =3.64) şeklinde bir sıralama ortaya çıkarmıştır.

Grafik 2: Birey Düzeyi Değer Gruplarının Benimsenme Sırası (Ort.)

Birey düzeyi değer tipleri çerçevesinde ortalamalar, örneklem genelinde en yüksek önemin iyilikseverlik ($\bar{x}$ =4.27) değer tipine verildiğini göstermektedir. Bu değer tipini sırasıyla özyönelim ($\bar{x}$ =4.21), güvenlik ($\bar{x}$ =4.21), evrenselcilik ($\bar{x}$ =4.21), dindarlık ($\bar{x}$ =4.20), uyma ($\bar{x}$ =4.13), başarı ($\bar{x}$ =3.93), geleneksellik ($\bar{x}$ =3.89), güç ($\bar{x}$ =3.51) ve uyarılım ($\bar{x}$ =3.47) değer tipleri izlemektedir. Özyönelim güvenlik ve evrenselcilik değer ortalamalarının birbirlerine çok yakın olduğu dikkat çekmektedir. Hazcılık ($\bar{x}$ =3.45) ise en az önem verilen değer tipi olarak son sırada yer almaktadır.

B. Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Tablo 2: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Değer Yönelimlerinin Ortalama, Standart Sapma ve t Testi Sonuçları (**Birey Düzeyi**)

	Kız (N=145)		Erkek (N=155)		t	p
	Ort.	ss.	Ort.	ss.		
Başarı	3,89	,604	3,97	,670	-1,069	,303
Uyarılım	3,36	,799	3,57	,768	-2,304	,546
Güç	3,59	,607	3,45	,738	1,786	,027
Hazcılık	3,32	,695	3,57	,797	-2,835	,005
Özyönelim	4,21	,521	4,21	,566	,051	,548
Evrenselcilik	4,26	,456	4,16	,518	1,874	,019
Uyma	4,21	,530	4,06	,596	2,184	,185
Güvenlik	4,30	,428	4,13	,520	3,096	,000
Dindarlık	4,38	,696	4,03	,921	3,616	,000
Geleneksellik	3,88	,631	3,90	,701	-,283	,063
İyilikseverlik	4,34	,441	4,21	,518	2,217	,035

Tablo 3: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Değer Yönelimlerinin Ortalama, Standart Sapma ve t Testi Sonuçları (**Ana Değer Grupları Düzeyi**)

	Kız (N=145)		Erkek (N=155)		t	p
	Ort.	ss.	Ort.	ss.		
Muhafazakârlık	4,23	,434	4,05	,512	3,231	,019
Kendini Aşma	4,29	,412	4,18	,483	2,217	,018
Kendini Geliştirme	3,61	,526	3,66	,611	-,673	,031
Yeniliğe Açıklık	3,73	,504	3,85	,568	-1,900	,123

Cinsiyetler arasında değerlere verilen önem düzeyleri ile ilgili anlamlı bir farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan t testi sonuçlarına göre, güç ($t(298)=1,786$, $p<.05$), evrenselcilik ($t(298)=1,874$, $p<.05$), güvenlik ($t(298)=3,096$, $p<.01$), dindarlık ($t(298)=3,616$, $p<.01$), ve iyilikseverlik ($t(298)=2,217$, $p<.05$) değerlerinde kız öğrencilerin, hazcılık ($t(298)=-2,835$, $p<.01$) değerinde ise erkek öğrencilerin puanları yüksek olmak üzere cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu ve bu değerler dışında kalan diğer değerlere verdikleri önem düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Ana değer grupları açısından bakıldığında ise *Muhafazakârlık* ve *Kendini Aşma* kategorilerinde kız öğrenciler daha yüksek puan ortalamasına sahipken, *Kendini Geliştirme* kategorisinde ise erkek öğrencilerin daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu ve aradaki farklılığın $p<.05$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Fakülteye Göre Değer Yönelimleri Ortalama Standart Sapma ve Anova ve Scheffe Test Sonuçları

	İlahiyat (N=61)		Fen Edebiyat (N=97)		Mühendislik (N=67)		Sağlık Meslek (N=58)		İşletme (N=17)		F	P	Fark
	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.			
Başarı	4,02	,60	3,88	,73	3,88	,56	3,98	,54	3,96	,74	,694	,597	-
Güç	3,52	,65	3,52	,77	3,49	,63	3,50	,62	3,60	,70	,107	,980	-
Hazcılık	3,53	,74	3,42	,78	3,52	,76	3,27	,74	3,64	,58	1,396	,235	-
Evrenselcilik	4,28	,47	4,15	,52	4,19	,46	4,24	,50	4,21	,49	,830	,507	-
Güvenlik	4,33	,41	4,15	,52	4,12	,48	4,26	,45	4,30	,48	2,366	,053	-
Dindarlık	4,65	,41	4,07	,82	3,71	1,04	4,47	,63	4,33	,51	14,424	,000	İ-M
Uyarılım	3,62	,73	3,46	,90	3,38	,63	3,43	,81	3,43	,73	,785	,535	-
Özyönelim	4,26	,55	4,16	,53	4,29	,52	4,16	,57	4,18	,50	,770	,545	-
Uyma	4,21	,52	4,11	,61	4,00	,53	4,28	,54	4,08	,61	2,281	,061	-
Geleneksellik	4,09	,58	3,92	,69	3,63	,59	3,91	,74	3,98	,56	4,240	,002	İ-M
İyilikseverlik	4,42	,49	4,22	,49	4,14	,45	4,34	,45	4,32	,49	3,324	,011	İ-M

Öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları fakülteye göre birey düzeyi değerleri incelendiğinde, geleneksellik ($F(2, 297)=4,240$; $p<.01$) ve iyilikseverlik ($F(2, 297)=3,324$; $p<.05$) değerlerinde ilahiyat öğrencilerinin ortalamaları yüksek olmak üzere mühendislikle aralarında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Dindarlık ($F(2, 297)=14,424$;

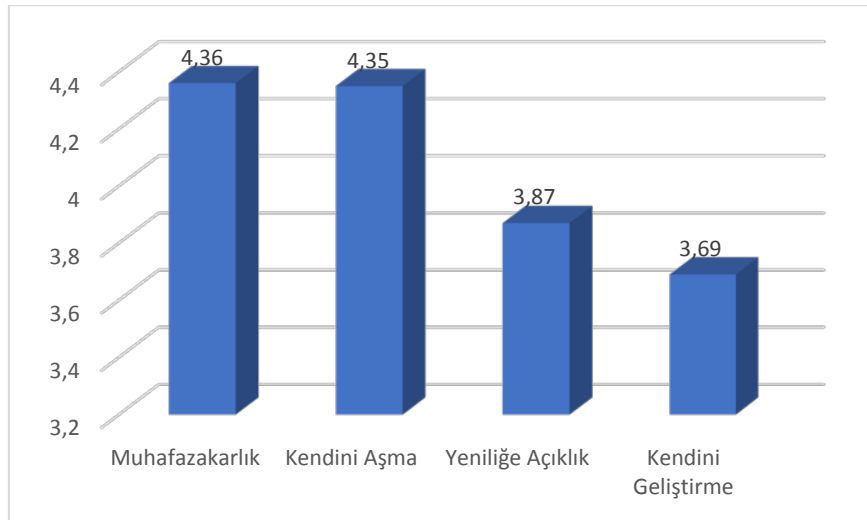

$p<.01$)değerinde de ilahiyat öğrencilerinin ortalamaları yüksek olmak üzere mühendislikle aralarında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 5: Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Fakülteye Göre Değer Yönelimleri Ortalama Standart Sapma ve Anova ve Scheffe Test Sonuçları

	İlahiyat (N=61)		Fen Edebiyat (N=97)		Mühendislik (N=67)		Sağlık Meslek (N=58)		İşletme (N=17)		F	P	Fark
	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.			
Muhafazakârlık	4,36	,35	4,08	,52	3,90	,49	4,26	,41	4,22	,44	9,515	,000	İ-M
Kendini Aşma	4,35	,45	4,18	,47	4,16	,43	4,29	,46	4,29	,37	1,985	,097	-
Kendini Geliş.	3,69	,54	3,62	,67	3,63	,52	3,61	,50	3,73	,57	,306	,874	-
Yeniliğe Açık.	3,87	,53	3,77	,60	3,84	,50	3,72	,52	3,83	,44	,732	,571	-

Öğrencilerin öğrenim görmekte oldukları fakülteye göre ana değer grupları bağlamında *Muhafazakârlık* ($F(2, 297)=9,515$; $p<.01$) değerinde anlamlı bir farklılık oluşmaktadır. Diğer değerlerle ise anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Grafik 3: İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Ana Değer Gruplarına Göre Değer Sıralaması

Bu tabloya göre İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin *Muhafazakârlık* ($\bar{x}=4,36$) ve *Kendini Aşma* ($\bar{x}=4,35$) değerlerinin *Yeniliğe Açıklık* ($\bar{x}= 3,87$) ve *Kendini Geliştirme* ($\bar{x}=3,69$) değerlerinden ortalama olarak daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Düzeyine Göre Değer Yönelimlerinin Ortalama, Standart Sapma, ANOVA ve Scheffe Testi Sonuçları

Annenin Eğitim Düzeyi	İlkokul (N=165)		Ortaokul (N=69)		Lise (N=58)		Üniversite (N=8)		F	P	Fark
	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.			
Dindarlık	4,43	,67	4,01	,81	3,86	1,03	3,47	,84	4,240	,002	İ-Ü

Annenin eğitim düzeyi ile bireyin değer yönelimleri arasındaki ilişkiyi anlamak için yapılan analizde tek anlamlı değer ilişkisi dindarlıkta ortaya çıkmıştır. İlkokul mezunu annelerin çocuklarının dindarlık değeri ortalamaları diğer eğitim düzeyi mezunu annelerin çocuklarına göre anlamlı derecede farklılaşmıştır ($p<.01$).

Tablo 7: Öğrencilerin Ailelerinin Yerleşim Yerine Göre Değer Yönelimlerinin Ortalama, Standart Sapma, ANOVA ve Scheffe Testi Sonuçları

Ailenin Yerleşim Yeri	Köy (N=39)		İlçe (N=118)		İl (N=143)		F	P	Fark
	Ort.	ss.	Ort.	ss.	Ort.	ss.			
Dindarlık	4,58	,54	4,12	,82	4,16	,88	4,72	,010	İlçe-Köy

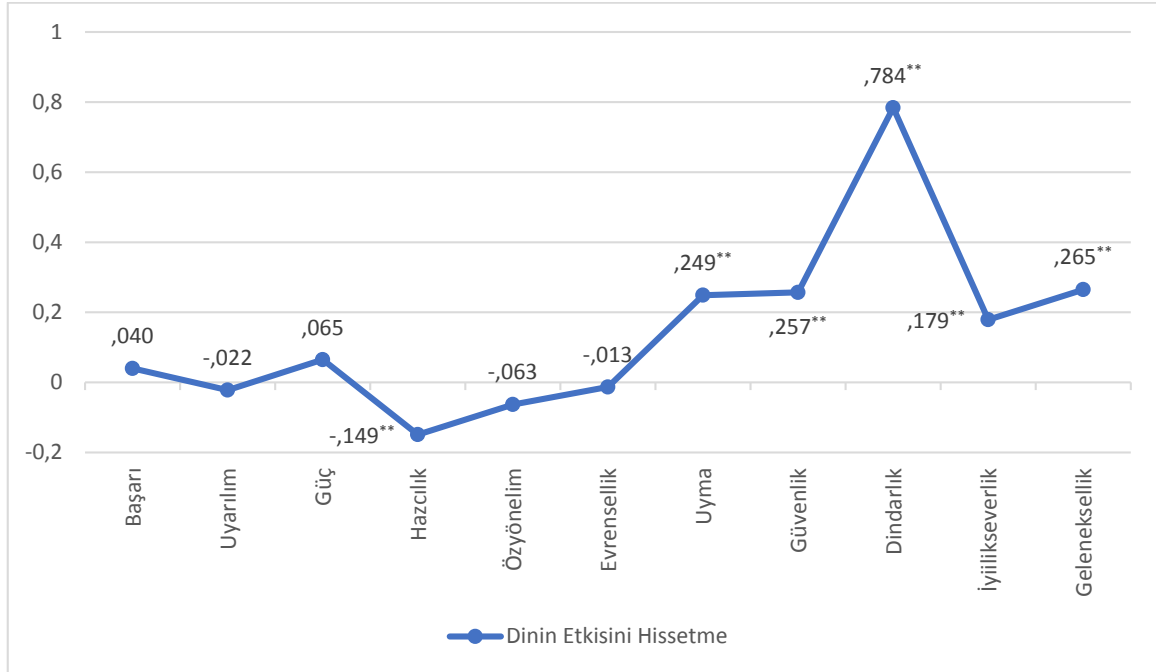
Ailenin yerleşim yeri ile değerler arasındaki ilişkide köyde yaşayanların dindarlık değeri ortalamaları ilçe ve şehirde yaşayanlara göre anlamlı bir farklılık göstermiştir ($p<.05$). Diğer değerler için anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

C. Dindarlık-Değer İlişkisine İlişkin Bulgular

Tablo 8: Dinin Değerini Hissetme ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki

	Dinin Etk.His.	Başarı	Uyarılım	Güç	Hazcılık	Özyönelim	Evrmsellik	Uyma	Güvenlik	Dindarlık	İ.sevrlilik	Glnksllk
Dinin Etk.His.	1											
Başarı	,040	1										
Uyarılım	-,022	,548**	1									
Güç	,065	,602**	,474**	1**								
Hazcılık	-,149**	,420**	,422**	,478**	1							
Özyönelim	-,063	,563**	,506**	,458**	,428**	1						
Evrmsellik	-,013	,428**	,384**	,370**	,276**	,627**	1					
Uyma	,249**	,399**	,283**	,347**	,110	,454**	,499**	1				
Güvenlik	,257**	,429**	,274**	,439**	,232**	,531**	,607**	,589**	1			
Dindarlık	,784**	,156**	,063	,168**	-,125*	,101	,145*	,388**	,417**	1		
İ.sevrlilik	,179**	,411**	,377**	,313**	,237**	,573**	,653**	,604**	,600**	,340**	1	
Glnksellik	,265**	,306**	,284**	,322**	,182**	,422**	,504**	,461**	,517**	,324**	,556**	1

**P<0,01

Grafik 4: Dinin Değerini Hissetme ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki

Dinin Etkisini Hissetme ve birey düzeyi değer tipleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre en yüksek anlamlı pozitif ilişki beklenildiği gibi Dinin Etkisini Hissetme ile bir değer çeşidi olarak dindarlık arasında ortaya çıkmıştır ($r = ,784$). Pozitif anlamlı ilişki sıralamasında ikinci sırayı geleneksellik almaktadır ($r = ,265$). Sırasıyla güvenlik ($r = ,257$), uyma ($r = ,249$) ve iyilikseverlik ($r = ,179$) de Dinin Etkisini Hissetme ile anlamlı pozitif ilişkilidir. Dinin Etkisini Hissetme ile tek anlamlı negatif ilişki hazırlıkta ortaya çıkmıştır ($r = -,149$). Bunlardan başka Dinin Etkisini Hissetme, başarı ile pozitif; özyönelim, uyarılım ve evrenselcilik ile negatif ilişki gösterse de anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır.

Tablo 9: Dinin Değerini Hissetme ile Ana Değer Grupları Arasındaki İlişki

	<i>Dinin Etkisini Hissetme</i>	Muhafazakârlık	Kendini Aşma	Kendini Geliştirme	Yeniliğe Açıklık
<i>Dinin Etkisini Hissetme</i>	1				
Muhafazakârlık	,584**	1			
Kendini Aşma	,090	,639**	1		
Kendini Geliş.	-,016	,367**	,449**	1**	
Yeniliğe Açık.	-,105*	,343**	,571**	,821**	1

Ana değer grupları bazında ise *Dinin Etkisini Hissetme* ile *Muhafazakârlık* arasında ($r = ,584$, $p < .01$) pozitif anlamlı ve *Yeniliğe Açıklık* ($r = -,105$, $p < .05$) arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. *Kendini Aşma* ve *Kendini Geliştirme* üst gruplarında ise anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 10: Türkiye’de Değer Sıralaması Olan Bazı Çalışmalar

Sıra	Bacanlı (1999) (Öğrenci) N=271	Kuşdil & Kağıtçıbaşı (2000) (Öğretmen) N= 183	Mehmedğlu (2006a) (Öğrenci) N= 191	Mehmedğlu (2006b) (Öğrenci) N= 561	Tant (2007) (Eğitim Yöneticisi) N= 122	Karaca (2008) (Öğrenci) N=394	Özdemir & Korkulu (2011) (Öğrenci) N= 226	Yapıcı & Kutlu & Bilican (2012) (Öğrenci) N= 726	Arlanç & Tuşç (2013) (Öğrenci) N= 223	Dündar (2013) (Öğrenci) N= 164	Yapıcı & Emre (KKTC Vatandaşla rı) (2015) N= 401	Kıngeçit & Acuner & Toklu (Öğrenci) (2015) N=340	Acar&Akar &Acar (Öğrenci) (2016) N=318	Özcan& Erol (2016) (Öğrenci) N:300
1	Güvenlik	Evrenselcilik	Güvenlik	İyilikseverlik	Evrenselcilik	İyilikseverlik	Evrenselcilik	Evrenselcilik	İyilikseverlik	İyilikseverlik	Gelenksellik	İyilikseverlik	Özyönelim	İyilikseverlik
2	İyilikseverlik	Güvenlik	İyilikseverlik	Güvenlik	İyilikseverlik	Güvenlik	İyilikseverlik	Özyönelim	Evrenselcilik	Güvenlik	İyilikseverlik	Evrenselcilik	İyilikseverlik	Özyönelim
3	Özyönelim	İyilikseverlik	Özyönelim	Uyma	Güvenlik	Uyma	Hazcılık	İyilikseverlik	Güvenlik	Evrenselcilik	Uyma	Güvenlik	Güvenlik	Güvenlik
4	Evrenselcilik	Özyönelim	Evrenselcilik	Evrenselcilik	Gelenksellik	Evrenselcilik	Özyönelim	Güvenlik	Özyönelim	Özyönelim	Evrenselcilik	Özyönelim	Evrenselcilik	Evrenselcilik
5	Başarı	Başarı	Uyma	Özyönelim	Özyönelim	Özyönelim	Başarı	Uyma	Gelenksellik	Uyarılım	Özyönelim	Başarı	Uyma	Dindarlık
6	Uyma	Uyma	Gelenksellik	Başarı	Başarı	Başarı	Uyma	Dindarlık	Başarı	Uyma	Başarı	Gelenksellik	Başarı	Uyma
7	Gelenksellik	Hazcılık	Başarı	Gelenksellik	Uyma	Gelenksellik	Güç	Başarı	Güç	Hazcılık	Dindarlık	Uyma	Gelenksellik	Başarı
8	Hazcılık	Güç	Uyarılım	Güç	Güç	Güç	Uyarılım	Gelenksellik	Uyma	Başarı	Güvenlik	Güç	Güç	Gelenksellik
9	Uyarılım	Gelenksellik	Güç	Uyarılım	Hazcılık	Uyarılım	Güvenlik	Uyarılım	Uyarılım	Gelenksellik	Hazcılık	Hazcılık	Uyarılım	Güç
10	Güç	Uyarılım	Hazcılık	Hazcılık	Uyarılım	Hazcılık	Gelenksellik	Güç	Hazcılık	Güç	Güç	Uyarılım	Hazcılık	Uyarılım
11								Hazcılık			Uyarılım			Hazcılık

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada, seçilen örnekleme sınırlı olmak üzere üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri ve dinî etkisini hissetme düzeyleri sorgulanarak farklı sosyo-demografik faktörlerle değerler ve dinî etkisini hissetme düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Elde edilen verilere göre gençlerin ana değer grupları bağlamında değerlere yükledikleri önem düzeyleri sırasıyla, *Kendini Aşma*, *Muhafazakârlık*, *Yeniliğe Açıklık* ve *Kendini Geliştirme* şeklinde olmuştur. *Muhafazakârlık* değerlerine *Yeniliğe Açıklık* değerlerinden, *Kendini Aşma* değerlerine de *Kendini Geliştirme* değerlerinden daha fazla önem veren öğrencilerin bu tercihleriyle; başkalarını düşünüp onlara faydalı olma ve onların mutluluğuyla ilgilenme, düzenin korunması, toplumsal beklentilere boyun eğme ve doğadaki çeşitliliğin devamını korumayı; sosyal üstünlük ve itibar peşinde koşma, ben merkezli memnuniyet, içsel olarak yenilenme ve ötekiler üzerinde hakimiyet kurmaya tercih ettikleri söylenebilir. Ortaya çıkan bu sonuç araştırmanın 1 numaralı hipotezinin (“*Örneklem grubu Muhafazakârlık değerlerine (geleneksellik, uyuma, güvenlik, dindarlık), Yeniliğe Açıklık değerlerinden (uyarılım, özyönelim, hazcılık); Kendini Aşma değerlerine de (evrenselcilik ve iyilikseverlik) Kendini Geliştirme değerlerinden (güç, başarı, hazcılık) daha fazla önem vereceklerdir*”) doğrulandığını göstermektedir. Türk toplumunun insanlarla ilişkilerinde toplumun çıkarlarına ağırlık verme eğiliminde olması ve başkalarının memnuniyetini kendi memnuniyetine tercih eden özgeci bir tutuma sahip olmasının bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Türk toplumunun inandığı dinin telkinlerinin de etkisiyle iyilikseverlik, yardımseverlik, diğerkâmlık ve tüm varlık alanlarıyla empatik iletişim kurabilme gibi ahlaki üstünlüklere sahip olduğu bilinmektedir. Konuyla ilgili yapılmış benzeri çalışmalarda genel olarak hep aynı sonucun çıkmış olması Türk toplumunun değer yapısı hakkında bilgi vermektedir. Örneğin bu araştırmanın da ilk sırasında yer alan iyilikseverliğin konuya ilişkin yapılan pek çok araştırmada da hep ilk üç sırada yer aldığı görülmektedir (bkz. Tablo 3) Ana değer grupları bağlamında bakıldığında ise ortaya çıkan sonucun Türkiye’de yapılmış bazı çalışmaların sonuçlarıyla büyük oranda benzerlik arz ettiği görülmektedir. Örneğin Mehmedoğlu (2006a)’nın Eğitim, İktisat ve İlahiyat Fakülteleri öğrencilerine uyguladığı çalışmada birebir aynı sonuca ulaşıldığı görülmektedir. Yine Mehmedoğlu (2006b), Karaca (2008), Arslan&Tunç (2013) ve Kızılgeçit (2015)’in İlahiyat ve Dkab

bölümü öğrencilerine uyguladığı araştırmalarda da aynı sonuca ulaşıldığı dikkat çekmektedir. Sonuçlardaki bu benzerliği ortak kültürel etkileşim ve alınan eğitimin biçimlendirici etkisiyle izah etmek mümkündür (Yapıcı-Zengin, 2003a: 203).

Birey düzeyinde bakıldığında ise değer tercihlerinde bazı istisnaların olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin *Yeniliğe Açıklık* değeri olan özyönelim, ($\bar{X}$: 4.21) ortalamayla ikinci sırada yer alırken, bir *Muhafazakârlık* değeri olan geleneksellik, ($\bar{X}$: 3.89) ortalamayla başarının da altında sekizinci sırada yer almıştır. Üst sıralarda yer almasıyla dikkat çeken özyönelim *Kendini Geliştirme* arzusu, özgür ve yaratıcı düşünme ve kişinin kendi kararlarına güvenmesini ifade etmektedir ki (Schwartz, 1992), bu özelliklerin örneklem grubunun içinde bulunduğu gelişim dönemiyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Nitekim bazı çalışmalar bu dönemdeki bireylerin bireyleşme ve kişisel özerkliği önemli gördüğünü gösteren birtakım veriler sunmaktadır. Örneğin Karakitapoğlu ve İmamoğlu (2002)'nin yetişkinlerle gençlerin değer yönelimlerini karşılaştırdıkları çalışmanın sonuçlarına göre yetişkinler gençlere göre daha geleneksel, toplumun beklentileriyle daha uyumlu bir eğilim göstererek insancıl olma, güvenilirlik, geleneksellik, dindarlık, uyum ve tevekkül gibi değer alanlarına öğrencilere göre daha fazla önem atfetmişlerdir. Gençler ise, yetişkinlerin önemli bulduğu değerlere daha az önem atfedip kendini yönlendirme ve bireysel gelişme alanlarını daha önemli görmüşlerdir. Tablo 3'te de görüldüğü üzere yurt içinde yapılan benzeri çalışmalarda özyönelim değerinin hep üst sıralarda yer almaktadır. Çünkü çalışmalardaki örneklemelerin büyük kısmı gençlerden oluşmaktadır. Üniversite öğrencilerinin eğitimleri esnasında inovatif düşüncenin değer ve kıymetine ilişkin telkinlerden etkilenmiş olmaları mümkündür. Nitekim yüksek öğretimde yenilikçi ve yaratıcı düşünceyi geliştirme adına özel bir çabanın varlığı dikkat çekmektedir. Geleneksel kültüre bağlı olarak bir takım adet ve geleneklere saygı göstermeyi ifade eden gelenekselliğin sıralamada sonlarda yer alması ise gelenekle modernlik arasındaki uzun soluklu çatışmanın gençler bazında modernlik lehine döndüğünün işareti olarak kabul edilebilir. Özdemir&Koruklu (2011) tarafından yapılan bir çalışmada hazcılığın istisnai bir şekilde değer tercih sıralamasında 3. sırada yer alması ve gençlerin hissettiği mutlulukla anlamlı bir korelasyona sahip olması kolektivist bir yapıya sahip olan Türk toplumunda bireylerin batının kültürel değerlerinden, benlik tasarımlarından ve tutum ve davranışlarından giderek daha fazla etkilenmeye başladıkları şeklinde yorumlanabilir. Ancak, modernitenin ve batılılaşmanın getirdiği tüketim eğilimlerinin hazcılığa verilen önemi artırma eğilimi

bulunmasına rağmen Tablo 3'te görüldüğü üzere diğer çalışmalarda hazcılığın hep alt sıralarda yer almış olması, Türk toplumunun bireyci değil kolektivist yapısını büyük oranda koruduğunu yani kendi zevklerini önceleyen hedonist bireyselci bir tutumu değil, “öteki”nin huzuru önceleyen özgeci toplumsalcı bir tutumu benimsediğini göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin *Kendini Aşma* ve *Muhafazakârlık* değerlerinin diğer bölümlerde okuyan öğrencilerden daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç araştırmanın 3 numaralı hipotezinin (*İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin Muhafazakârlık ve Kendini Aşma değerlerinden aldığı puan ortalamaları diğer fakültelerde okuyan öğrencilerden daha yüksek olacaktır*) doğrulandığını göstermektedir. Ölçeğe sonradan dahil edilen dindarlık değerinin *Muhafazakârlık* ana değer grubuna dahil edilmesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri bazında *Muhafazakârlık* ana grup değer ortalamasını *Kendini Aşma* ana grup değer ortalamasının üzerine çıkarmıştır (bkz Grafik: 3). Öğrencilerin gerek içinde yetişmiş olduğu toplumun değer yapısı gerekse dinî eğitimin toplumsal değerleri önceleyen bir karaktere sahip olması bu iki ana değer grubunun diğerlerinden daha fazla tercih edilmesinde etkili olmuş görünmektedir. Dindarlık, iyilikseverlik ve geleneksellik değer yönelimlerinden en yüksek puanı İlahiyat Fakültesi öğrencileri alırken en düşük puanı ise Mühendislik Fakültesi öğrencileri almıştır. Aralarındaki fark ise anlamlıdır. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin söz konusu değer yönelimlerinden en yüksek puanı alması, bu bölümde yüksek düzeyde din öğretimi yapılmasından dolayı beklenen bir sonuçtur. Gerek aldıkları derslerin içeriği gerekse dinî sosyalizasyon sürecinde muhatap oldukları diğer etkileşim alanları ve büyük oranda İmam-Hatip Lisesi çıkışlı olmalarının bu sonucu etkileyen faktörlerden olduğu ileri sürülebilir. Mühendislik fakültesi öğrencilerinin ise lise yıllarından beri maddi gerçekliği esas alan bir eğitim müfredatına tabi tutulmaları nedeniyle pozitivist bir bakış açısıyla metafizik gerçekliği daha az makul gördükleri düşünülebilir. Meseleleri somut sonuçlar üzerinden değerlendirmeye alışkın olan bir zihin yapısının soyut gerçeklikleri kabul düzeylerinin düşük olma ihtimali vardır. Kaldı ki herhangi bir bilimsel veri bulunmamasına rağmen sayısal bölüm öğrencilerinin okuma alışkanlıklarının düşük olduğuna dair bir ön kabul de mevcuttur. Böyle bir durumun öğrencilerin perspektiflerini sınırlandırdığı ve toplumsal konulara ilişkin duyarlılıklarını azalttığı düşünülebilir. Bunun yanı sıra geleneksellik değerinde mevcut sosyal yapıyı korumaya yönelik muhafazakâr bir refleks olduğu düşünülürse, Mühendislik Fakültesi

öğrencilerinde, inovatif düşüncenin de etkisiyle mevcut düzeninin korunmasından ziyade teknolojik gelişmeler ışığında daha yeni ve daha modern bir yapıya doğru evrilme isteğinin daha belirgin olduğunu söylemek mümkündür. Şahin (1999: 68), Dağcı (2014: 92), Kınter (2008: 187) ve Hasankahyaoğlu (2008: 56)'nın çalışmaları İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık ölçeğinden almış oldukları puan ortalamalarının Mühendislik fakültesi öğrencilerinin puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Değer ve dindarlık arasındaki ilişkiye bakıldığında araştırma bulgularının 2 numaralı hipotezi (*Dinin Etkisini Hissetme ile Muhafazakârlık ve Kendini Aşma ana değer gruplarını oluşturan değerler arasında pozitif; Yeniliğe Açıklık ve Kendini Geliştirme ana değer gruplarını oluşturan değerler arasında ise negatif yönde ilişkiler mevcuttur*) genel olarak desteklediği görülmektedir. Ana değer grupları bazında değerlendirildiğinde Dinin Etkisini Hissetme ile *Muhafazakârlık* değerleri arasında pozitif anlamlı, *Yeniliğe Açıklık* değerleri arasında ise negatif anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. *Kendini Aşma* değerleri ile anlamlı olmamakla birlikte pozitif, *Kendini Geliştirme* değerleri ile ise anlamlı olmasa da negatif bir ilişkiye rastlanmıştır. Değer-dindarlık arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmalarda genel olarak dindarlığın aşkın bir otoriteye itaat etme ve geleneksel adet ve inançların kabulüyle güçlü pozitif; bireyin kişisel doyumunu vurgulayan değerlerle güçlü negatif; ötekilerin beklentilerine uyma gibi ahlaki standartlarla pozitif; belirsizliğin üstesinden gelme ve diğer varlıklara yakın ilgiyi ifade eden değerlerle biraz daha zayıf pozitif; uyarılım gibi zevk veren değerle negatif ve bireyleri bağımsız düşünme ve eyleme cesaretlendiren değerlerle daha zayıf negatif ilişki olacağı varsayılmıştır. Farklı din ve milletlere mensup çok sayıda bireyi kapsayan araştırmalarla doğrulanan bu tahminler, bizim çalışmamızın sonuçlarıyla da paralellik arz etmiştir. (Schwartz ve Huismans, 1995; Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000; Atay 2003; Saroglou, V., Delpierre, V. ve Dernelle, R. 2004; Arslan, 2006; Mehmedoğlu, 2006a, 2006b, 2013; Emre, 2013)

Dinin Etkisini Hissetme ile değerler arasındaki korelasyon tablosu incelendiğinde en yüksek olumlu ilişkinin *Muhafazakârlık* üst değer grubuna ait değerlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar arasındaki en yüksek olumlu ilişki ise beklenildiği gibi dindarlık değeri ile Dinin Etkisini Hissetme arasında çıkmıştır. Karabük Üniversitesi'nde öğrencilerin değer algısı ile ilgili yapılmış olan diğer bir çalışmada (Zevalsız, 2014) dinî değerler ile ahlaki ve sosyal değerler ilk üç sırayı alarak araştırma bulgularına benzer bir sonucu ortaya çıkarmıştır.

Araştırmamızdaki ikinci en yüksek olumlu ilişki geleneksellik değeri iledir. Önceki çalışma sonuçlarında da (Arslan, 2006; Mehmedoğlu, 2006b; Karaca, 2008; Yapıcı ve ark. 2012; Emre, 2013; Emre ve Yapıcı, 2015; Kızılgeçit ve ark. 2015) geleneksellik değerinin dindarlıkla yüksek korelasyon gösteren değerler arasında olduğu görülmektedir. Yüzyıllardır din ile harmanlanan, adeta dinin bir parçası haline gelen Türk toplumunun gelenek yapısını düşününce bu sonucun anlamlı olduğu söylenebilir. Zira gelenek denince büyüklere saygı, misafirperverlik, toplumsal beraberlik gerektiren durumlar ilk önce akla gelirken bu değerlerin Türk toplumunda beslendiği kaynağın İslam dinî olduğunda şüphe yoktur. Adet olarak uygulanan şeylerin dahi yapılmasının dinî bir sorumluluk, yapılmamasının ise ayıp, hatta günah kapsamında algılanması bu konudaki içiçeliği gözler önüne sermektedir. Değerler sisteminde gelenekselliğin tanımı; saygı, bağlılık ve geleneksel kültür ve dinin bireye sunduğu adet ve fikirlerin kabulünü içermektedir ki (Schwartz, 1992), dinle olan açıktan ilişkisi araştırma bulgularıyla doğrulanmaktadır.

Dinin Etkisini Hissetme ile değerler arasındaki ilişkide üçüncü en yüksek olumlu korelasyon güvenlik değeri ile çıkmıştır. Bu sonuç da diğer çalışma bulgularına benzerdir. (Kâğıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000; Çukur, de Guzman ve Carlo, 2004; Mehmedoğlu, 2006; Karaca, 2008; Yapıcı ve ark. 2012; Emre, 2013; Emre ve Yapıcı, 2015; Kızılgeçit ve ark. 2015) Güven, İslam dininde iman kelimesiyle çok yakından ilişkilidir. Değer bağlamında güvenlik; bireyin, ilişkilerinin ve toplumun istikrarlı, uyumlu ve güvenli olması anlamına gelmektedir (Schwartz, 1992). Güven tanımında yer alan ifadeler İslam dininin temel amaçlarıyla büyük oranda örtüşmektedir. Dinin Etkisini Hissetme ile güvenlik arasındaki bu genel ilişkiyle birlikte toplumun dönemsel ihtiyacının da öğrencilerin tercihlerinde etkili olmuş olması muhtemeldir. Ülkemizin içerde ve dışarda karşılaştığı tehlikeler, aynı zamanda bölgemizin yaşadığı sıkıntılar insanları ciddi anlamda bir güvenlik arayışına itmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2017 yılı Kutlu Doğum Haftası temasını "*Hz. Peygamber ve Güven Toplumu*" olarak belirlemesi bu anlamda manidardır. Konu hakkında toplumun duyarlılığını artırmayı hedefleyen Cuma hutbelerinde de şu ifadeler yer almıştır: "Bütün peygamberlerin ortak gayesi, tevhid inancını insanlığa duyurmaktır. İmanı gönüllere yerleştirmektir. İman ile gönülleri, zihinleri, bedenleri, şehirleri, ülkeleri emana, yani güvene kavuşturmak. İnsanlara canın, inancın, neslin, malın ve haysiyetin emniyette olduğu huzurlu bir toplum takdim etmektir." (DİB, 2017)

Dinin Etkisini Hissetme-değer ilişkisinde dördüncü sırayı uyma değeri almaktadır. Beklentiler doğrultusunda çıkan bu ilişki diğer çalışmalarda da (Kâğıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000; Arslan, 2006; Mehmedoğlu, 2006b; Karaca, 2008; Yapıcı ve ark. 2012; Emre, 2013; Emre ve Yapıcı, 2015; Kızılgeçit ve ark. 2015) benzer şekilde bulgulanmıştır. Uyma değeri; toplumun sosyal beklentilerine ve kurallarına zarar verecek hareket, eğilim ve dürtüleri kısıtlamayı, kibar ve itaatkâr olmayı, anne-babaya ve yaşlılara değer vermeyi ve kendini denetleyebilmeyi içerir (Schwartz, 1992). Bahsedilen durumlar Türk toplumunun geleneksel yapısı ve inanç sistemiyle de büyük oranda örtüşmektedir.

Dinin Etkisini Hissetme ile en son anlamlı olumlu ilişki gösteren değer iyilikseverliktir. Din ve dindarlık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların çoğunda (Arslan, 2006; Mehmedoğlu, 2006b; Karaca, 2008; Yapıcı ve ark. 2012; Emre, 2013; Emre ve Yapıcı, 2015; Kızılgeçit ve ark., 2015) paralel bulgular ortaya çıkmıştır. Kuran-ı Kerim’de “Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder,..” (Nahl 90) ayeti ve benzeri birçok ayette iyilik yapmak tavsiye edilmiştir. Başkalarına iyilikte bulunmak dinin neredeyse özü kabul edildiği için Dinin Etkisini Hissetme ile arasındaki ilişkinin pozitif çıkması zaten beklenen bir durumdur. Ancak evrenselcilikle ilgili çıkan sonuç oldukça dikkat çekicidir. Nitekim *Kendini Aşma* üst değer grubunda bulunan ve bütün insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek için anlayışlı, toleranslı, korumacı ve minnettar olmayı ifade eden evrenselciliğin (Schwartz, 1992), çalışmamızda Dinin Etkisini Hissetme ile anlamlı olmasa da negatif bir ilişki içerisinde olması düşündürücüdür. Bu sonuç yapılan diğer çalışmalarla (Kâğıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000; Çukur, de Guzman ve Carlo, 2004) genel olarak örtüşse de anlamlı bir yoruma ihtiyaç duymaktadır. Dindar bireylerin ilişki halinde bulunduğu varlıklarla yeteri kadar empatik iletişim halinde olmamaları bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olabilir (Özcan, 2016, Mehmedoğlu, 2006b) Diğer bir sebep ise evrensel dinlerin dinden doğan gruplar oluşturması ve dinî esaslara uygun olarak yaşamak ortak hedefiyle grup içinde birlik, dayanışma ve yardımlaşma içerisinde olmasına bağlı olarak iç gruba aşırı odaklanma sebebiyle dış grupların ve çevrenin ihmali olabilir (Cezayirli, 1997).

Dinin Etkisini Hissetme ile negatif anlamlı ilişki, diğer çalışma bulgularında (Kâğıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000; Mehmedoğlu, 2006b; Emre, 2013; Emre ve Yapıcı, 2015) anlamlı negatif korelasyon gösteren özyönelim, uyarılım, güç gibi değerleri dışarıda bırakarak sadece hazcılık değerinde ortaya çıkmıştır. Hazcılık değeri kendisi için haz duymayı ve

duyumsal doyum sağlamayı ifade etmektedir (Schwartz, 1992). Bu davranış tarzı dinde açıkça yasaklanmasa da özgeci davranışlara, iyilikseverliğe olan vurgu ile birlikte dindeki emir, yasak ve ibadetlerin hazzın uç boyutlarını önleyici yönleri, haz merkezli bir yaşamın dini gereği gibi yaşamaya engel olduğu düşüncesine insanları yaklaştırmaktadır. Böylece dini, hayatının merkezine koyarak yaşamaya çalışan insanlara bir değer olarak hazcılığın uzak ve bencilce geldiğini düşünmek mümkün görünmektedir. Ülkemizde değerlerle ilgili olarak yapılan diğer çalışmalarda da dindarlık ve hazcılık ilişkisi benzer bir durum sergilemiştir (Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000; Arslan, 2006; Mehmedoğlu, 2006b; Karaca, 2008; Yapıcı ve ark. 2012; Emre 2013; Acar ve ark. 2016). Yurt dışında yapılan eski ve yeni çalışma sonuçlarına göre de dindarlar arasında hayatın anlamının zevk almak ve faydalanmak olduğunu ifade edenler oldukça azdır (Schmid, 1960; Fontaine, Luyten ve Corveleyn, 2000).

Cinsiyet değişkenine göre araştırma bulguları değerlendirildiğinde *Muhafazakârlık* ve *Kendini Aşma* üst değer gruplarında kadınların; *Kendini Geliştirme* üst değer grubunda ise erkeklerin daha fazla puan aldığı ve aradaki farklılığın anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar araştırmanın 4 numaralı hipotezinin (*Kadınların Muhafazakârlık ve Kendini Aşma değer gruplarına ilişkin değer puan ortalamaları diğerlerine göre daha yüksektir*) doğrulandığını göstermektedir. Bulgulara birey düzeyinde bakıldığında ise hazcılık değerinde erkekler daha fazla puan almışken güç, evrenselcilik, iyilikseverlik ve dindarlık değerlerinden kadınların aldığı puanın daha yüksek olduğu görülmektedir. Aradaki farklılık ise anlamlıdır. İlgili çalışmalar genel olarak kadınlarda toplum merkezli değerler yönünde, erkeklerde ise başarı ve yetkinlik yönünde tercihler olduğunu göstermektedir (çalışmalar için bkz: Karakitapoğlu ve İmamoğlu, 1999: 3) Özellikle iyilikseverlik, güvenlik ve evrenselcilik değerleri bağlamında araştırma bulgularımızı destekleyen bazı çalışmalar vardır (Bkz. Mehmedoğlu, 2006b, Arslan, Tunç, 2013, Dilmaç ve ark., 2009, Dilmaç ve ark., 2008, Bulut, 2012, Karaca, 2008, Kızılgeçit ve ark., 2015).

Hazcılık değerinde erkeklerin daha fazla puan almış olmasını sosyalleşme sürecinde toplumsal rolleri karşı cinse göre daha belirgin şekilde çizilen kadının erkekle eşit düzeyde görülmemesiyle izah etmek mümkündür. Örneğin, bir erkeğin eşine olan sadakatsizliği, genellikle “kaçamak” gibi bir ifadeyle olağan ve küçük bir hataymış gibi gösterilirken kadınlarda benzer bir olay büyük günah ve iffetsizlik olarak kabul edilir (Güngör, 2000). Bu anlamda hazcılık değerlerinden erkeklerin daha fazla puan alması toplumsal cinsiyetlere

yüklenen anlam ve beklenti düzeyiyle izah edilebilir. Bir *Kendini Geliştirme* değeri olan Güç'te ise kadınların daha fazla puan almış olması günümüz Türkiye'sinde kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesiyle birlikte bireyselleşme ve başarı yönünde bir ivme kazanmaları ve bu ivmenin gerek devlet gerekse özel dernekler vasıtasıyla sürekli olarak yukarı doğru çekilmesiyle güç ve statüye atfedilen önemin artmasıyla izah edilebilir. Hazcılık değerlerinde erkeklerin fazla puan alması Emre (2013), Karaca (2008), Dilmaç ve ark. (2008), Dilmaç ve ark. (2009) Kızılgeçit ve ark., (2015) sonuçlarıyla uyumlu; Bacanlı (1999) ve Tanıt (2007)'in sonuçlarıyla ise uyumlu değildir. Ayrıca güç değerinin Dilmaç ve ark. (2008)'nin çalışmasında erkeklerin lehine bulgulandığı görülmektedir.

Ailenin yerleşim yeri ile değerler arasındaki ilişkide köyde yaşayanların dindarlık değeri ortalamalarının ilçe ve şehirde yaşayanlara göre anlamlı bir farklılık göstermesi diğer bazı değer çalışmalarıyla örtüşmektedir. (Günay, 1978; Mutlu, 1989; Emre, 2013) Yapılmış olan çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde köy kökenli bireylerin, şehir merkezlerinde doğan ve hayatının büyük çoğunluğunu burada geçirenlerle oranla daha dindar oldukları söylenebilir.

Dindarlık değeri açısından annesi üniversite mezunu olan öğrencilerle annesi ilkököl mezunu olan öğrenciler arasındaki ilkököl mezunları yönünde artış gösteren farklılık dindarlıkla ilgili diğer çalışmalarla benzeşmektedir. (Çevik Demir, 2013; Ulu, 2013) Kımtır'ın (2008) çalışmasında benzer farklılık annesi okur-yazar olanlar ve olmayanlarla annesi üniversite mezunu olanlar arasında ortaya çıkmıştır. Bulguların toplu olarak değerlendirilmesi sonucunda örneklem gruplarında annelerin eğitim seviyesi yükseldikçe, çocuklarının dindarlık düzeylerinin düştüğünü ifade etmek mümkün görünmektedir.

Özetlemek gerekirse, örneklem grubuyla sınırlı bu araştırmanın sonuçları, öğrencilerin değer yönelimlerinin genel olarak toplum merkezli değerler yönünde olduğunu, birey merkezli değerlere ise daha az önem atfedildiğini göstermektedir. Dinin Etkisini Hissetme ve değerler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise *Muhafazakârlık* değerleriyle pozitif, *Yeniliğe Açıklık* değerleriyle ise negatif yönde anlamlı ilişkilerin bulunduğu tespit edilmiştir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin *Kendini Aşma* ve *Muhafazakârlık* değer gruplarında daha fazla puan aldığı görülen araştırmada, kız öğrencilerin erkek öğrencilere nazaran toplum merkezli değerlere daha fazla önem atfettikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca değerler ve demografik

değişkenler arasındaki ilişki açısından dikkat çeken diğer bir husus da annesi ilköğretim mezunu olan ve köyde yaşayan öğrencilerin dindarlık değerine atfettikleri önemin anlamlı bir şekilde daha yüksek olmasıdır. Son olarak bu çalışmadaki özellikle değerlerle ilgili bulguların gerek yurt içi gerekse yurt dışı çalışma sonuçlarıyla ve literatürdeki teorik alt yapıyla büyük oranda benzerlik arz ettiği söylenebilir.

Kaynakça / References

- Acar, H.; Akar, M. & Acar, B. (2016). “Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Değer Yönelimleri”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1). 97-118.
- Akyüz İ. (2014). “Türkiye’de Gençlik, Din ve değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem ve İçerik Analizi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVII, 30(2) 1-20.
- Allport, G. W. (1968). *The person in psychology*. Boston: Beacon Press.
- Arslan, H. (2011). “Dindarlığın Boyutları, Algıları ve Uygulamaları”, *Hikmet Yurdu*, 4 (7).
- Arslan, M. & Tunç, E. (2013). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimlerindeki Farklılaşmalar, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26). 7-39.
- Arslan, Z. (2006). Öğretmenlerde Dindarlık, Değerler ve İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atay S. (2003). “Türk Yönetici Adaylarının, Siyasî ve Dinî Tercihleri İle Yaşam Değerleri Arasındaki İlişki”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3). 87–120.
- Bacanlı, H. (2011). Değer, Değer midir? Eğitime Bakış, 7(19). 18-21.
- Bacanlı, H. (1999). “Üniversite Öğrencilerinin Değer Tercihleri”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 2, 597-610.
- Bahadır, A. (2010). “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, *Din Psikolojisi*, (Ed. Hayati Hökelekli). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bilgin N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, İstanbul: Sistem Yayınları,
- Bulut, S. S. (2012). “Gazi Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(3). 216-238.
- Çevik Demir, Ş. (2013). Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dinî Başa Çıkma, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Cezayirli, G. (1997). “Dinî Grup ve Toplumsal Grup”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37: 365-375. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/782/10062.pdf>
- Çukur, C. Ş.; de Guzman, M. R. T. & Carlo, G. (2004). “Religiosity, Values, and Horizontal and Vertical Individualism-Collectivism: A Study of Turkey, the United States, and the Philippines”, *The Journal of Social Psychology*, 144(6):613-634.

Dağcı, A. (2014). Pozitif Psikoloji Bağlamında Umudun Dindarlıkla İlişkisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

DİB (2017). (<https://www.diyanet.gov.tr/tr/icerik/cuma-hutbesi-%E2%80%99Chz-peygamber-ve-guven-toplumu/39634>)

Dilmaç, B.; Bozgeyikli, H. & Çıkılı, Y. (2008). “Öğretmen Adaylarının Değer Algılarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16). 69-91.

Dilmaç, B.; Deniz, M. & Deniz, M. E. (2009). “Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışları İle Değer Tercihlerinin İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18). 9-24.

Doğan, M. (2016). “Lise Öğrencilerinde Değer Yönelimi ve İnternet Bağımlılığı İlişkisi”, *Uluslararası Gençlik ve Ahlak Sempozyumu*, I, Sinop.

Dündar, H. (2013). “Öğretmen Adaylarının Sahip Olduğu Değerler ile Demokratik Tutumları Arasındaki İlişki”, *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science*, 6(2). 367-381.

Emmons, R. A. & Paloutzian, R. F. (2001). “Din Psikolojisi”, Çev: Ali Ayten, *MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21.

Emre, Y. (2013). Değişen Dünyada Değer Yönelimleri ve Dindarlık: KKTC Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Emre, Y. & Yapıcı, A. (2015). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Vatandaşlarının Değer Yönelimleri”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10(2). 329-350 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7764> ISSN: 1308-2140, Ankara.

Fontaine, J. R.; Luyten, P. & Corveleyn, J. (2000) “Tell Me What You Believe and I’ll Tell You What You Want: Empirical Evidence for Discriminating Value Patterns of Five Types of Religiosity”, *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10(2):65–84.

Günay, Ü. (2010). Din sosyolojisi. İstanbul: İnsan Yayınları.

Günay, Ü. (1978). Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, Erzurum.

Güngör, E. (1998). Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (1976). “Değer”, *Felsefe Ansiklopedisi*, 1. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi.

Hasankahyaoğlu, H. R. (2008). Dindarlık Empati İlişkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Hökelekli, H. (2010). “Din, Dindarlık ve Boyutları”, *Din Psikolojisi*, (Ed. Hayati Hökelekli). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İmamoğlu, E. O. & Karakitapoğlu, A. Z. (1999). “1970’lerden 1990’lara değerler: Üniversite Düzeyinde Gözlenen Zaman, Kuşak ve Cinsiyet Farklılıkları”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 1-22.
- Kağıtçıbaşı, Ç. & Kuşdil, E. (2000). “Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 29-80.
- Karaca, F. (2010). “Dindarlığın Etkileri”, *Din Psikolojisi*, (Ed. Hayati Hökelekli). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karaca, F. (2011). *Din Psikolojisi*, Trabzon: Eser Ofset.
- Karaca, R. (2008). *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakitapoğlu A. Z. & İmamoğlu E. O. (2002). “Value Domains of Turkish Adults and University Students”, *The Journal of Social Psychology*, 142(3). 333-351.
- Kımtır, N. (2008). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kızılçelik, S. & Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*. Konya: Saray Kitabevleri.
- Kızılgeçit, M.; Acuner, H. Y. & Toklu, G. (2015). “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Rize Örneği)”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 43-84.
- Köse, A. & Ayten, A. (2013). *Din Psikolojisi*, 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2013). *İnsan ve Değerleri*, 5. Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006a). “Gençlik, Değerler ve Din”, *Küreselleşme Ahlâk ve Değerler*, Ed. Yurdağül Mehmedoğlu- A. Ulvi Mehmedoğlu, İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006b). “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü.İlahiyat Fakültesi Örneği)”, *M.Ü.İ.F.D.*, 30, İstanbul, 133-167.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). “Din Dindarlık ve Değerler”, *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 173-189.
- Mutlu, K. (1989). “Bir Dindarlık Ölçeği (Sosyolojide Yöntem Üzerine Tartışma)”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 3(4): 194-199.

Okumuş, E. (2014). “Değer ve Din İstismarı”, The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2151> Number: 24, 13-31.

Özakpınar, Y. (1999). “Psikolojinin İnsan Tasarımı”, Psikolojide Yeni Tartışmalar, ed. Sibel Arkonaç, İstanbul: Alfa, 67-90.

Özcan, Z. (2015). İnönü Dönemi Dinî Hayat, İstanbul: Dem Yayınları.

Özdemir, Y. & Koruklu, N. (2011). “Üniversite Öğrencilerinde Değerler ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VIII(I). 190-210.

Püsküllüoğlu, A. (2003). Türkçe Sözlük, Ankara: Arkadaş-Angora Yayınları.

Rokeach, M. (1973). The Nature of Human Values. New York: The Free Press.

Şahin, A. (1999). İlahiyat, Tıp ve Mühendislik Fakültelerinde Okuyan Öğrencilerde Dinî Hayatın Boyutları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Saroglou, V.; Delpierre, V. & Dernelle, R. (2004) “Values and Religiosity: A Meta-Analysis of Studies Using Schwartz’s Model”, *Personality and Individual Differences*, 37:721–734.

Schmid, L. (2003). Anlam ve Değer Kaynağı Olarak Dinî İnanç, Çev. A. Bahadır, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XVI, Konya.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Value: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. In M. P. Zanna (Ed.). *Advances In Experimental Social Psychology*, 25. London: Academic Press, 1-65.

Schwartz, S. H. (2006). Basic Human Values: Theory, Measurement, and Applications, <https://www.yourmorals.org/schwartz.2006.basic%20human%20values.pdf>, 02.03.2017.

Subaşı, N. (1995). “Fundamentalizm, İslam ve Hayat”, *İslami Araştırmalar*, 8(3-4). 250-262.

Subaşı, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Tanıt, T. (2007). Eğitim Yöneticilerinin Değer Tercihleri ile Yaratıcılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TDK (2005). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.

Ulu, M. (2013). Dindarlığın Tanımı, Boyutları ve Ölçülmesi Üzerine Psikolojik Bir Araştırma -Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Örneği-, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Yapıcı, A. & Zengin, S. Z. (2003a). “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları üzerine Psikolojik bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4). 173-206.

Yapıcı, A. & Zengin, Z. S. (2003b). “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyleriyle Psiko-Sosyal Uyumları Arasındaki İlişki”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2). 65-127.

Yapıcı, A. & Yürük, T. (2015). “Yüksek Din Öğretimi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1). 1-18.

Yapıcı, A. (2006). “Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1). 65-115.

Yapıcı, A.; Kutlu, M. O. & Bilican, F. I. (2012). “Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (42). 9-151.

Zevalsiz S. (2014). “Üniversite Öğrencilerinin Değer Algısı (Karabük Üniversitesi Örneği)”, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2). 1739-1762, Ankara.